

SPRAWOZDANIA

O MIĘDZYNARODOWYM PRAWIE HUMANITARNYM KONFLIKTÓW ZBROJNYCH.

SPRAWOZDANIE Z IV KONFERENCJI NAUKOWEJ MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA HUMANITARNEGO PT. ZASADY PODJĘCIA DZIAŁAŃ PRZY UŻYCIU SIŁY

Dnia 23 maja 2011 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego odbyła się współorganizowana przez Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni kolejna już, IV konferencja naukowa Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych. W tym roku tematem wiodącym konferencji były zasady podjęcia działań przy użyciu siły. Konferencję otworzyli prorektor Uniwersytetu Gdańskiego prof. nadzw. UG dr hab. Józef A. Włodarski oraz dziekan WD i OM AMW w Gdyni kmdr prof. nadzw. AMW dr hab. Krzysztof Rokiciński. Przewodniczącym komitetu organizacyjnego konferencji był kmdr por. dr Dariusz R. Bugajski — pracownik naukowy AMW Gdynia.

Pierwsza sesja konferencji, pod przewodnictwem pracownika naukowego w Zakładzie Prawa Morza i Bezpieczeństwa Morskiego Państwa WD i OM AMW w Gdyni prof. zw. dr hab. Andrzeja Makowskiego, dotyczyła użycia siły w prawie międzynarodowym.

W pierwszym referacie pt. *Użycie siły w świetle rezolucji S/RES 1973 (2011) w sprawie Libii*, prof. zw. dr hab. Janusz Symonides z Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, przybliżył zgromadzonym treść i cele podjętych przez Radę Bezpieczeństwa ONZ Rezolucji 1970 oraz Rezolucji 1973. Zwrócił uwagę na dość szerokie uprawnienia jakie dają obie rezolucje siłom interweniującym i jednocześnie na pewne luki w ich treści, mianowicie dotyczące braku informacji o sposobie przeprowadzenia ewentualnej zmiany rządu libijskiego, czy też o granicach czasowych trwania operacji militarnej w Libii. Prelegent podniósł też jawiące się problemy praktyczne dotyczące m.in. braku jednoznacznych ustaleń kto ma dowodzić operacją, a także związane z kwestią ustalenia listy celów wojskowych i wojskowo-cywilnych. Nadto, zasygnalizował brak jednomyślności w samej Radzie Bezpieczeństwa ONZ co do dalszych perspektyw politycznych po zakończeniu działań militarnych w Libii.

W drugim referacie na temat: *Prawo państwa do samoobrony podstawą legalnego użycia siły zbrojnej?*, mgr Milem Stenka — pracownik naukowy WP i A UG omówiła w sposób szczegółowy Art. 51 Karty Narodów Zjednoczonych. Określiła przede wszystkim warunki, które muszą zostać spełnione, tj. bezpośredniość i nagły charakter ataku, a także konieczność użycia jedynie niezbędnej i proporcjonalnej siły do odparcia napaści. Podkreśliła, że powoływanie się przez

państwa na prawo do samoobrony jest nader często nadużywane. Zwróciła też uwagę, że pojęcie „napaść zbrojna” jest niedookreślone. Poruszyła też kwestie dotyczące samoobrony prewencyjnej, gdzie wyprzedzające i prewencyjne użycie siły jest nieuregulowane prawnie. Podkreśliła nadto, że koncepcje wyprzedzającego użycia siły (*pre-emptive use of force*) i prewencyjnego użycia siły (*preventive use of force*) — choć brzmią podobnie i często stosowane są zamiennie, nie są pojęciami identycznymi i wymagają ścisłego zdefiniowania. Nadmieniała, że znalezienie rozwiązań powyższych problemów ma zasadnicze znaczenie dla nowego podejścia do użycia siły w prawie międzynarodowym, w szczególności zaś dla prowadzonej przez wiele państw globalnej „wojny z terroryzmem”. Szereg bowiem przypadków powoływania się na prawo do samoobrony było dotąd formą odpowiedzi na działalność terrorystyczną

W następnym referacie pt. *Użycie siły w stosunkach międzynarodowych wg koncepcji J. Rawlsa*, studentka IV roku WP i A UG p. Katarzyna Bieszke omówiła zagadnienia podziału ludów według J. Rawlsa. W ciekawy sposób przedstawiła tenże podział na:

- ludy liberalne — posiadające moralną naturę, dobre rządy i własną kulturę,
- społeczeństwa — zazwyczaj obciążone niekorzystnymi warunkami,
- państwa bezprawia — zazwyczaj agresywne, uznające jedynie własne interesy, dla których użycie siły stanowi często jedyną metodę rozwiązania konfliktu.

W kolejnym referacie pt. *Klauzula Martensa na tle pojęcia „ludzkość” w prawie międzynarodowym*, dr Tomasz Widłak — adiunkt w Katedrze Teorii i Filozofii Państwa i Prawa WP i AUG przybliżył zgromadzonym zagadnienie dotyczące Klauzuli Martensa, zawartej w preambule do II Konwencji Haskiej z 1899 r. o prawach i zwyczajach wojny lądowej. Przypomniał, że zgodnie z klauzulą, w przypadku braku regulacji szczególnych, obowiązują: zwyczaj, zasady humanizmu oraz wymagania powszechnego sumienia. Przedstawił cztery stanowiska, zgodnie z którymi:

- Klauzula Martensa jest zbędna ponieważ utraciła swe znaczenie (stanowisko Rosji),

— istnieje prawo zwyczajowe, jednak wyklucza się jego stosowanie ze względu na obowiązujące Międzynarodowe Prawo Humanitarne (tzw. wąska interpretacja Klauzuli Martensa — stanowisko Wielkiej Brytanii),

— Klauzula Martensa jest samodzielną normą Międzynarodowego Prawa Humanitarnego,

— Klauzula Martensa jest pozytywną normą Międzynarodowego Prawa Humanitarnego, a nawet normą *ius cogens* i naczelną zasadą MPH.

Kolejny referat zatytułowany *Zasady konieczności wojskowej i humanitaryzmu a koncepcja bezpośredniego udziału w działaniach zbrojnych* przedstawiła doc. dr Elżbieta Mikos-Skuza, członek Międzynarodowej Komisji Humanitarnej ds. Ustalania Faktów w Bernie (IHFFC), wiceprezes Zarządu Głównego PCK i prodziekan Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Przypomniała w nim podstawowe zasady Międzynarodowego Prawa Humanitarnego, takie jak: zasada humanitaryzmu, zasada unikania zbędnych cierpień, zasada przestrzegania niezbędnej konieczności wojskowej, zasada proporcjonalności ataku,

czy zasada rozróżniania. Podkreśliła także, iż według Jeana Picteta minimalne zasady MPH obowiązują zawsze i w każdym rodzaju konfliktu zbrojnego. Wątpliwości może budzić jedynie zasada konieczności wojskowej albowiem z jednej strony wolno stosować środki, które służą realizacji celu wojny, z drugiej strony natomiast należy pamiętać o zasadzie minimalizowania niepotrzebnych strat. Zwróciła uwagę, że Deklaracja Petersburska z 1868 r. stanowiła jednoznacznie, iż jedynym celem wojny jest osłabienie sił zbrojnych przeciwnika. Podkreśliła też znaczenie zakazu używania środków i metod walki powodujących zbędne cierpienia. W części końcowej wystąpienia podniosła kwestię znaczenia dodatkowego ograniczenia w prowadzonych działaniach militarnych, jakim są standardy praw człowieka.

W następnym referacie pt. *Prawa człowieka wobec użycia siły w stosunkach międzynarodowych: szanse i zagrożenia* — asystent w Katedrze Teorii i Filozofii Państwa i Prawa WP i A UG mgr Tomasz Snarski przedstawił tezę, że prawa człowieka są wystarczającym argumentem przemawiającym za użyciem siły oraz usprawiedliwiającym użycie siły. Nadto, podniósł kwestię legitymizacji użycia siły, a to w aspekcie zarówno kryterium jakościowego jak i ilościowego naruszania praw człowieka. Dostrzegł także przenikanie w orzecznictwie Międzynarodowych Trybunałów Karnych praw człowieka oraz zasad Międzynarodowego Prawa Humanitarnego. Podkreślił ważną rolę praw człowieka podczas tworzenia Międzynarodowego Prawa Humanitarnego.

Następny referat pt. *Implementacja koncepcji odpowiedzialności za ochronę* przedstawiła mgr Paulina Zajadło-Węglarz — asystent w Katedrze Prawa Międzynarodowego Publicznego WP i A UG. Omówiła w nim historię powstania koncepcji *Responsibility to Protect* (R2P), a także kryteria stosowania tej instytucji, którymi są: słuszna przyczyna, rozwiązanie ostateczne, proporcjonalność użytych środków, prawdopodobieństwo pozytywnego skutku, słuszność intencji oraz podmiot uprawniony do podjęcia decyzji o interwencji. Prelegentka omówiła także treść raportów Sekretarza Generalnego ONZ *In larger freedom* oraz *Implementing the R2P*, w których wyróżnione zostały trzy podstawowe filary odpowiedzialności za ochronę:

I — odpowiedzialność samego państwa za ochronę obywateli,

II — wsparcie państwa, w którym dochodzi do naruszeń praw człowieka przez inne państwa,

III — interwencja społeczności międzynarodowej w państwie, w którym łamane są prawa człowieka.

W końcowej części referatu zaznaczyła również, iż niezwykle istotnym jest stworzenie międzynarodowego systemu wczesnego ostrzegania i precyzyjnego określania zagrożeń dotyczących tej materii.

W kolejnym wystąpieniu zatytułowanym *Czy „iure praedae” nadal istnieje?*, adiunkt w Katedrze Teorii i Filozofii Państwa i Prawa WP i A UG dr Kamil Zeidler najpierw zdefiniował prawo łupu odnosząc się również do definicji Grocjusza, a następnie omówił stopniowe jego ograniczanie. Scharakteryzował także aspekt ekonomiczny przedmiotowego zagadnienia, polegający przede wszystkim na czerpaniu zysków wynikających z działań wojennych przez państwo, ale

i przez jednostki. Wskazał na trudności interpretacyjne związane z ewolucją charakteru współczesnych konfliktów militarnych i w związku z tym związane także z kwestią formalno-prawnego „uzasadnienia” prawa łupu. Zwrócił też uwagę na fakt, iż Konwencja z 1954 r. o ochronie dóbr kultury w czasie konfliktu zbrojnego wyłącza wprost stosowanie prawa łupu w konfliktach zbrojnych.

W ostatnim referacie tego panelu mjr rez. dr Marek Gaska pracownik naukowy z Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej im. J. Zamoyskiego z siedzibą w Zamościu, omówił zagadnienie konieczności wojskowej. Stwierdził, że konieczność wojskowa i zasada humanitaryzmu winny pozostawać bezwzględnie proporcjonalne. Wywiódł stąd, że prowadzenie wojny jest swego rodzaju sztuką wojenną. Zwrócił uwagę na fakt, że konieczność wojskowa może być rozpatrywana zarówno w aspekcie militarnym jak i politycznym, a to ze względu na jej cel, który może mieć charakter militarny ale i polityczny. Nawiązał przy tym do misji w Iraku i w Afganistanie. Wskazał przykłady przekroczenia konieczności wojskowej np. w czasie tzw. rozpoznania walką.

Panel drugi *Prawo i praktyka* poprowadził pracownik naukowy w Katedrze Prawa Międzynarodowego Publicznego WP i A UG prof. nadzw. UG dr hab. Adam Wiśniewski. Pośród szczególnych problemów tego panelu, dr Barbara Janusz-Pawletta, adiunkt na Wydziale Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Obrony Narodowej w Warszawie, omówiła podstawy prawne wydawania *Zasad użycia siły* w systemie prawa międzynarodowego i krajowego. W swym wystąpieniu poruszyła nie tylko aspekt formalno-prawny przedmiotowego zagadnienia, ale również kwestię praktycznych problemów w zakresie jednolitości tworzonych przepisów prawa. Zwróciła uwagę m.in. na często występującą niekompatybilność zasad użycia broni, obowiązujących na misji z postanowieniami prawa krajowego oraz na konsekwencje wynikające z tego stanu rzeczy.

W kolejnym wystąpieniu pt.: *Nowelizacja ustawy o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej* poseł na Sejm RP V i VI kadencji i jednocześnie adiunkt w Zakładzie Międzynarodowego Prawa Publicznego WP i A UW dr hab. Karol Karski przedstawił historię i tło polityczne nowelizacji tejże ustawy, a to wszystko w kontekście rzeczywistych problemów legislacyjnych, jakie pojawiały się w Parlamencie RP w czasie procedowania nad nowelizacją. Przedstawił także pozytywne tendencje w zakresie ewolucji prawa krajowego w tej materii.

W trakcie tej sesji konferencji dr Dorota Pyć — adiunkt w Katedrze Prawa Międzynarodowego Publicznego WPiA UG w referacie na temat *Zintegrowania narodowych systemów kontroli granicznych wobec zagrożeń na granicach zewnętrznych Unii Europejskiej — przypadek „irregular migration”*. omówiła podstawowe problemy dotyczące zjawiska migracji, w szczególności w kontekście emigracji ludności zamieszkującej Afrykę Północną w czasie wydarzeń w Libii.

Część drugą konferencji dopełniło wystąpienie mjr rez. mgr Rafała Depczyńskiego, który w referacie dotyczącym zasad podjęcia działań przy użyciu siły na przykładzie misji pokojowej ONZ, przedstawił *Rules of Engagement* obowiązujące na misji pokojowej ONZ w Libanie. Prelegent podjął próbę skonfrontowania teorii tego zagadnienia z rzeczywistością. W wyczerpujący sposób przedstawił regulacje

prawa międzynarodowego tzw. *Standard Operating Procedure's* w odniesieniu do regulacji prawa krajowego.

Ostatnią sesję konferencji — panel lotniczo-morski, poprowadził prof. zw. dr hab. Janusz Symonides. Pierwszym panelistą, który wygłosił swój referat pt. *Zasady podjęcia działań przy użyciu siły w operacji morskiej w świetle podręcznika ROE, San Remo 2009* był prof. zw. dr hab. Andrzej Makowski. Podtytuł prezentacji wskazywał na odniesienie tematu do operacji morskich. W referacie swym profesor Makowski podjął próbę odpowiedzi na istotne z punktu widzenia praktyki, pytanie: jak należy opracowywać zasady użycia siły dla sił morskich w odniesieniu do zawartych w podręczniku regulacji?

W dalszej części sesji kmdr prof. nadzw. AMW dr hab. Tomasz Szubrycht pracownik naukowy WD i OM AMW Gdynia, przedstawił zasady opracowania reguł podjęcia działań przy użyciu siły. Skrótowno zrelacjonował założenia pojęciowe instytucji, natomiast większość wystąpienia poświęcił na omówienie reguł użycia siły. Zwrócił uwagę na elementy determinujące treść tworzonego RoE, takie jak: prawo konfliktów zbrojnych, dyplomacja, polityka, zadania bojowe wynikające ze sztuki operacyjnej. Nadmienił, że dla sił morskich niezwykle ważnym jest rejon działania, a to choćby z punktu widzenia prowadzenia szkoleń, które winny być organizowane w warunkach jak najbardziej zbliżonych do rzeczywistych. Słusznie zauważył, że opracowywane reguły użycia siły winny cechować się jednoznacznością, spójnością, logiką i zwięzłością. Nieprawidłowym w jego ocenie jest nieograniczenie prawa do samoobrony. Jego zdaniem *Rules of Engagement* nie powinny także wymuszać konkretnych rozwiązań taktycznych.

Następny referat wygłoszony przez dr Marcina Marcinko adiunkta w Zakładzie Prawa Międzynarodowego Publicznego WP i A UJ, dotyczył zasad podjęcia działań przy użyciu siły wobec cywilnych statków powietrznych. W swoim wystąpieniu posłużył się przykładem *USS Vincennes Incident*. Przedstawił historię incydentu, który miał miejsce w lipcu 1988 r. w Zatoce Perskiej, gdzie operowały okręty amerykańskie eskortując własne tankowce. Załoga USS „Vincennes” rozpoznała irański samolot pasażerski jako samolot bojowy F-14 i zestrzeliła go. Prelegent wywiódł, iż *casus* ten powoduje konieczność uznania, że RoE w czasie pokoju mają bardziej ograniczony charakter.

W kolejnym wystąpieniu pt. *Nie! dla możliwości zestrzelenia samolotu pasażerskiego wprowadzonego przez terrorystów, czyli o zakresie swobody państwa w wojnie z terroryzmem* — mgr Magdalena Glanc asystent w Katedrze Teorii i Filozofii Państwa i Prawa WP i A UG przedstawiła najpierw kilka rzeczywistych przykładów działań terrorystycznych, które miały miejsce na pokładach samolotów, a następnie omówiła podstawy prawne działań służb antykryzysowych w przypadku zaistnienia takiego incydentu w Polsce. Zwróciła uwagę na treść orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z 30.09.2008 r. — sygn. K 44/07 — i jego znaczenie dla praktyki np. w zakresie braku mechanizmu kompensacyjnego dla bliskich ofiar, czy w kwestii niedostatecznego dopracowania procedur kwalifikowania samolotów jako podejrzanego.

Ostatnim referentem konferencji i był kmdr por. dr Dariusz Bugajski adiunkt na WD i OM AMW w Gdyni. W swoim referacie pt. *Dlaczego siły morskie*

potrzebują stałych zasad podjęcia działań przy użyciu siły? naświetlił istotne różnice dotyczące użycia sił lądowych poza granicami RP oraz użycia wojskowych komponentów morskich na wodach międzynarodowych. Podkreślił znaczenie i wagę odpowiedzialności dowódcy okrętu, a także znaczenie samego okrętu jako wartościowego celu militarnego. Zwrócił uwagę, że Regulamin Służby Okrętowej już na etapie projektowania winien przewidywać zagrożenia tego rodzaju dla okrętu i to zarówno na wodach terytorialnych, międzynarodowych jak i w portach. Nadmieniał, że zasady postępowania w sytuacjach kryzysowych winny być jasne, jednoznaczne i przejrzyste, a nadto zrozumiałe dla każdego marynarza, który przecież samodzielnie pełni wachty.

Na koniec w dyskusji wzięli udział zarówno prelegenci, osoby zaproszone, jak i przysłuchujący się obradom studenci Wydziału Prawa i Administracji UG oraz Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich AMW w Gdyni. Konferencję zamknął kmdr por. dr Dariusz Bugajski.

Było to niewątpliwie ważne wydarzenie w zakresie prawniczej dyskusji nad międzynarodowym prawem humanitarnym konfliktów zbrojnych. W trakcie obrad wypracowano stanowisko, że zasady podjęcia działań przy użyciu siły, służą realizacji celów misji, a więc celów politycznych państwa, nie mogą nie uwzględniać taktyki i strategii użytych sił oraz muszą zachować zgodność z prawem międzynarodowym publicznym, w tym na poziomie taktycznym przede wszystkim z międzynarodowym prawem humanitarnym konfliktów zbrojnych. Jest to zatem zagadnienie wielodyscyplinarne, które winno być łącznie rozpatrywane z perspektywy politycznej, ale przede wszystkim prawnej.

W trakcie konferencji poruszono wiele zagadnień szczegółowych choć nie zabrakło również miejsca na ujęcie wielu problemów z bardziej szerszego i perspektywicznego punktu widzenia. Dużym atutem konferencji była różnorodność dziedzin reprezentowanych przez referentów — począwszy od prawników teoretyków, po praktyków z dziedziny prawa międzynarodowego, w szczególności prawa morza. Niewątpliwie kolejnym atutem było to, że w ramach audytorium skupiła ona przedstawicieli różnych profesji i dziedzin wiedzy.

Mjr rez. dr Rafał P. DEPCZYŃSKI